

УДК 336.72

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

Капустян В.О., Сірецька І.О.

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

Досліджено теоретичні питання сучасного стану ринку нафтопродуктів в Україні. Проаналізовано проблеми, які заважають розвиватися ПЕК. Встановлено, що одним з головних дестабілізуючих чинників розвитку вітчизняного ринку є надмірна імпортна залежність в умовах нестабільності валютного курсу. Запропоновано важливі завдання для збільшення власного видобутку нафти, а також диверсифікації постачання нафти та нафтопродуктів на ринок. Доводиться, що регулювання ринку нафтопродуктів в основному здійснюється адміністративними методами, що створює перешкоди для вільного ведення підприємницької діяльності.

Ключові слова: ринок нафтопродуктів, державне регулювання, ПЕК, інновації, нафта, нафтопродукти.

Постановка проблеми. Економіка України характеризується високим рівнем енергетичної залежності, особливо від імпортних поставок нафти та нафтопродуктів. В таких умовах нестабільність на вітчизняному ринку автомобільного пального, яка характеризується значною амплітудою у кризовий та посткризовий період, має значний вплив на всі галузі національної економіки, і, тим самим, визначає рівень соціально-економічного розвитку, життя населення та економічної безпеки держави. На сьогодні пріоритетним напрямом вдосконалення державної політики є забезпечення перспективного розвитку ринку нафтопродуктів і зміни шляхів його постачання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблем розвитку національного та світового ринків нафтопродуктів здійснили такі вітчизняні економісти, як В.Г. Бурлака, А.М. Єріна, А.М. Остапко, Н.К. Максишко, О.Я. Малинка, О.Г. Шпак, Д.В. Мамзелев, М.С. Дорожкіна, О.В. Оборіна, Р.З. Подолець та інші. Проте ще недостатньо висвітлено залежність розвитку галузей вітчизняної економіки від зміни об'єднання вітчизняного ринку автомобільного пального, можливі позитивні та негативні наслідки цих ключових галузей національної економіки. Потребують системного аналізу проблеми забезпечення ефективних взаємозв'язків між учасниками вітчизняного ринку світлич нафтопродуктів та іншими ринками споживчих товарів та послуг.

Ціль статті. Найважливішим завданням сьогодення України для забезпечення її виживання як суверенної держави та повноцінної участі у міжнародних відносинах є вибір ефективної моделі розвитку, розробка стратегії та системи національної безпеки, які мають бути адекватними геополітичній ситуації, що склалася. Важливе місце у вирішенні цих проблем займають питання створення умов для ефективної роботи та розвитку українського паливно-енергетичного комплексу (ПЕК).

Викладення основного матеріалу. Нафтова промисловість відіграє значущу роль в економіці країни, адже вона забезпечує більшість галузей народного господарства необхідною сировиною, продуктами нафтопереробки. Нафта була і залишається стратегічною сировиною і одним з найважливіших факторів економічної незалежності будь-якої держави.

Ситуація, яка склалася на паливному ринку України залишається незадовільною. За кінцевим споживанням палива нафтопродукти займають приблизно 17%, поступаючись природному газу і тепловій енергії. Однак, починаючи з 2009 р. по 2014 р. спостерігається їх дефіцит у зв'язку з невиконанням нафтопереробними заводами планів із модернізації та виробництва якісних продуктів. Більш того, внутрішнє виробництво бензину та дизельного палива продовжує скорочуватися.

В Україні на ринку нафтопродуктів склалася кризова ситуація, коли не-зважаючи на достатні потужності нафтопереробних заводів, маючи кваліфіковані кадри, загрузка НПЗ катастрофічно упала. Із шести нафтопереробних заводів України ні один не може конкурувати з європейськими підприємствами. До цього призвели такі фактори:

1. Морально застаріла технічна база та давно зношені основні фонди. Після приватизації НПЗ, хоча й відповідні вимоги передбачались умовами конкурсу, реконструкції основних фондів шляхом інвестування в їх розвиток не здійснювалось. Потужності заводів використовувались, але у модернізацію основних фондів і технічне переоснащення кошти не вкладались. На сьогодні плани щодо переведення українських НПЗ на виробництво продукції згідно європейських стандартів (Євро-4, Євро-5) не реалізовано.

2. Неприятлива цінова кон'юнктура на вітчизняному ринку нафтопродуктів. Традиційно, як тільки змінюється курс гривні – зростають ціни на пальне. Девальвація національної грошової одиниці призвела до того, що низька глибина переробки і висока собівартість продукції знизили загрузку НПЗ додатково майже на 10% за один рік.

3. Монополізація ринку до якої призвела непрозора енергетична політика. Зосередження більшої частини ринку в одних руках не сприяє здоровій конкуренції, яка повинна мати місце на ринку. Внаслідок цього, на українському ринку спостерігається тенденція росту цін на паливно-мастильні матеріали та зростання незадоволення споживачів.

Фактично, на даний час для України вкрай постає нагальне питання перегляду державної політики у цій сфері, з метою проведення модернізації основних фондів та технічного переосна-

щення НПЗ, збільшення власного видобутку нафти, а також диверсифікації постачання нафти та нафтопродуктів на ринок України. Першочерговими завданнями для держави являється:

1. Збільшення видобутку власної нафти. Основною особливістю, яка й викликає проблеми функціонування підприємств галузі, є те, що нафтопромисловість України практично повністю залежить від імпортової сировини. Обсягів нафти, яку видобувають у країні, вистачає для завантаження потужностей національних НПЗ лише на 8-10%.

Останніми роками відкриваються, в основному, дрібні та середні родовища вуглеводнів на глибинах до 6 тис. м, але вони не залучаються до розроблення через те, що їх важко освоювати.

2. Диверсифікація джерел та шляхів постачання нафти. Заходи з диверсифікації джерел та шляхів надходження вуглеводнів потрібно розглядати як ключовий елемент забезпечення національної безпеки держави. Географічне розташування України дозволяє задіяти різноманітні джерела постачання нафти незалежними шляхами з Азербайджану, Казахстану, Туркменістану, при цьому суттєво посиливши роль України на ринку транзитних послуг.

3. Реконструкція та збільшення завантаженості НПЗ. Зношена технічна база, морально застарілі виробництва, несприятлива цінова кон'юнктура на ринку, низька глибина переробки нафти, висока собівартість виробництва, незадовільна якість продукції – все це призвело до того, що завантаження нафтопереробних заводів України знизилася до 7-10%. Жоден із нафтопереробних заводів України не здатен конкурувати із заводами сусідніх країн і не має ресурсів для масштабної реконструкції. У той же час непрозорість енергетичної політики у цій сфері призвела до безупинного, протягом останніх років, зростання частки імпортованих нафтопродуктів на українському ринку.

4. Формування ефективного ринку нафтопродуктів. Стан українського ринку нафти і нафтопродуктів відображає особливості кризових явищ останніх років у нафтовій галузі в цілому. Низька платоспроможність населення призвела до збільшення споживання дешевого палива. Відсутність державного контролю якості, наявність нелегального виробництва та реалізації нафтопродуктів призвели до процвітання учасників тіньового сегменту ринку. У свою чергу недосконалість політики призвела до зниження конкурентоспроможності вітчизняних НПЗ, непрозорості ринку нафтопродуктів, відсутності у підприємств стимулів до реконструкції і модернізації, що стало причиною важкого фінансового стану галузі.

Необхідність підвищення ефективності української нафтопереробної промисловості зумовлює об'єктивно нагальну потребу в подальшій спеціальних економічних дослідженнях. В Україні досі немає фундаментальних досліджень з цієї теми. Раніше виконані роботи, в тому числі державні програми, носять переважно технологічний характер, тоді як їх економічні аспекти базуються переважно на постулатах централізованої економіки і не повністю враховують особливості ринкових відносин. Отже, дослідження джерел формування інвестиційних ресурсів,

факторів їх ефективного використання, аналіз сучасного стану нафтопереробної промисловості України і визначення перспектив її розвитку в умовах ринкової економіки є досить актуальним науковим завданням, вирішення якого має практичне значення.

На сьогодні Україна посідає 19 місце в світі з видобутку нафти при щорічному видобутку 3-4 млн. тонн. Потреби країни в нафті становлять 35-40 млн. тонн на рік. Забезпечуючи їх лише на 10% за рахунок власного видобутку, Україна залишається імпортером нафти, навіть якщо справдіться найоптимістичніші прогнози щодо власного видобутку цих ресурсів [2].

Високорозвинуті країни приділяють велику увагу розвитку нафтопереробної промисловості, поглибленню переробки нафти, енергозбереженню, поліпшенню екології й автоматизації нафтопереробних заводів (НПЗ). Інші постсоціалістичні країни, крім країн-членів СНД, створивши привабливий інвестиційний клімат, одержали від міжнародних організацій-донорів значні інвестиції і майже повністю закінчили реструктуризацію нафтопереробної промисловості.

Сьогодні Україна володіє значним виробничим потенціалом, реалізація якого дозволить замінювати імпорт світлих нафтопродуктів на рівні 50% від обсягів внутрішнього ринку у середньотерміновій перспективі і 80% – у довготерміновій перспективі. Проте на сьогоднішній день серед українських НПЗ фактично функціонує лише один – Кременчуцький НПЗ (річна проектована потужність переробки – 18,6 млн т), який переробляє вітчизняну нафту. Також переробкою вітчизняної нафти у порівняно незначних обсягах займається єдине повністю державне нафтопереробне підприємство – Шебелинський ГПЗ (річна потужність переробки – 1,05 млн т). Решта вітчизняних НПЗ – Лисичанський (проектована потужність переробки – 8 млн т), Херсонський (7,1 млн т), Дрогобицький (3,5 млн т), Одеський (2,8 млн т), Надвірнянський (2,6 млн т), звели виробничу діяльність до мінімуму або ж повністю її припинили внаслідок цілої низки причин внутрішнього та зовнішнього характеру.

Інвестиційне забезпечення розвитку виробництва в перехідній економіці має свою специфіку. Нинішня промислова й інвестиційна політика України є суперечливою, оскільки вона базується частково на ліберальній економічній концепції, а частково – на традиції адміністративного регулювання. Розробка ефективного механізму інвестиційного забезпечення виробництва в перехідній економіці потребує як теоретичного дослідження, так і поглибленого аналізу економічного стану конкретних галузей.

Досягнення суттєвого прогресу в залученні коштів для перебудови вітчизняної нафтопереробної галузі можливе лише завдяки створенню певних умов, зокрема: податкових та кредитних стимулів для конкретних інвесторів; проектів реконструкції та модернізації діючих нафтопереробних заводів.

Фінансування розвитку галузей ПЕК може здійснюватись за рахунок таких заходів: оптимізації цінової і тарифної політики та доведення інвестиційної складової тарифу на енергоносії з врахуванням цільової надбавки до рівня, що

забезпечує достатню інвестиційну привабливість проектів; законодавчого запровадження прискореної амортизації основних фондів ПЕК, забезпечивши при цьому цільове використання амортизаційного фонду; залучення коштів від реструктуризації та погашення боргових зобов'язань минулих років учасників енергоринку відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 23.06.2005 р. №2711-IV; державних коштів відповідно до обсягів, ви-значених чинним законодавством та бюджетом розвитку на відповідний рік; створення умов для збільшення доходності та підвищення рівня капіталізації прибутку енергетичних підприємств [4].

Нафтовий сектор виявився нездатним відреагувати на зміни в соціально-економічному становищі України, а ринкові реформи, які проводились в галузі, не є ефективними. З урахуванням великих потенційних можливостей підвищення ефективності і впливу на економіку, розвиток нафтопереробної промисловості слід вважати одним з основних пріоритетів структурної перебудови паливно-енергетичного комплексу і інвестиційної політики в Україні.

Для виводу з кризового стану української нафтопереробної галузі, для досягнення рівня країн Заходу, необхідно, з урахуванням поточної

ціни світового ринку нафти, модернізувати діючі українські НПЗ, для того, щоб збільшити показники переробки нафти до рівня глибокої схеми, тобто до 90-95%. З цією метою доцільно, скориставшись допомогою провідних західних нафтових компаній, розпочати застосування принципово нових схем розвитку НПЗ, інноваційних для вітчизняної нафтопереробки.

Висновки та пропозиції. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновки, що на даний час в Україні ситуація на ринку нафтопродуктів залишається складною і напруженою. Неєфективна приватизація нафтопереробних заводів наряду з недосконалим антимонопольним законодавством стали причиною монополізації галузі. Не виконано навіть мінімальних інвестиційних зобов'язань по технічному переобладнанню, які передбачалися договорами по приватизації. Кошти не інвестувалися у виробництво і як наслідок українські нафтопереробні заводи мають застарілу технічну базу, зношені основні фонди, нафтопродукти низької якості та відсутність інвесторів. Вирішення проблем, пов'язаних із нормальним функціонуванням нафтопереробної промисловості та ринку нафтопродуктів, потребує формування комплексної державної політики у цій сфері. До реалізації цільового завдання – відновлення нафтопереробної галузі України та її конкурентоспроможності на відкритому лібералізованому ринку.

Список літератури:

1. Дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Шпак О.Г. Нафта і нафтопродукти: монографія / О.Г. Шпак. – К.: Ясон. – 2000. – 370 с.
3. Дорожкіна М. Ринок нафти та нафтопродуктів України: проблеми розвитку та регулювання // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, № 85. – 2006. – С. 8–11.
4. Шерстюк Р.В. Развитие нефтегазового комплекса Украины в условиях глобализации мирового ТЭК // Актуальні проблеми економіки, № 1(55). – 2006 р.

Капустян В.О., Сирецкая И.А.

Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА НЕФТЕПРОДУКТОВ В УКРАИНЕ

Аннотация

Исследованы теоретические вопросы современного состояния рынка нефтепродуктов в Украине. Проанализированы проблемы, которые мешают развиваться ТЭК. Установлено, что одним из главных дестабилизирующих факторов развития отечественного рынка является чрезмерная импортная зависимость в условиях нестабильности валютного курса. Предложено важные задачи для увеличения собственной добычи нефти, а также диверсификации поставок нефти и нефтепродуктов на рынок. Доказывается, что регулирование рынка в основном здійснюється административними методами, создает препятствия для свободного ведения предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: рынок нефтепродуктов, государственное регулирование, ТЭК, инновации, нефть, нефтепродукты.

Kapustyan V.O., Siretska I.O.

Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF OIL PRODUCTS MARKET IN UKRAINE

Summary

Theoretical issues of the current state of the oil products market in Ukraine are researched. The problems that hinder the development of FEC are analyzed. It has been established that one of the main destabilizing factors of domestic market rotation is the excessive import dependence in the conditions of non-stability of the exchange rate. The important tasks are proposed to increase own oil production, as well as to diversify the supply of oil and petroleum products to the market. It turns out that the regulation of the market of petroleum products is mainly carried out by administrative methods, which creates barriers for the free conduct of entrepreneurial activity.

Keywords: oil products market, state regulation, fuel and energy complex.